

Nauki Społeczno-Humanistyczne Соціально-Гуманітарні Науки Social and Human Sciences

Research areas. The
Editorial Board.
Contacts

Rejestracja
czasopisma. Official
documents. Foto

Video

Rules for Authors.
Archive issues of the
journal

Volumes
(Contentes)

Search Login io.ua

Sevriukov, Denis, 2016. SOVEREIGNTY, RULE OF LAW,
FEDERALISM IN THE DOCTRINE OF J. ALTHUSIUS.
Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific
journal, 04 (12).

СУВЕРЕНІТЕТ, ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА, ФЕДЕРАЛІЗМ У ВЧЕННІ Й.АЛЬТУЗІЯ

УДК 340.121.5

Севрюков, Денис,
доктор юридичних наук, професор,
Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна, Київ),
кафедра публічного та приватного права,
професор,
sevriukov.denis@gmail.com
d.sevriukov@kubg.edu.ua

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена оригінальній теорії Й.Альтузія про природу влади, її підвалин, принципів взаємодії між суспільством та урядовими інституціями. Принципи народного суверенітету та верховенства права уможливають політико-правовий контроль за владою в цілях захисту спільнот. Федералізм дозволяє потенційно утримувати суверенні права під контролем народу. Через встановлення параметрів владної діяльності та відповідну організацію державного устрою забезпечується простір свободи, вільний від незаконної агресії з боку публічно-владних інституцій.

Ключові слова: суверенітет, народ, федералізм, право.

SOVEREIGNTY, RULE OF LAW, FEDERALISM IN THE DOCTRINE OF J. ALTHUSIUS

Sevriukov, Denis,
Doctor of law Sciences, Professor,
Borys Grinchenko Kyiv University (Ukraine, Kyiv)
Department of Public and Private Law,
Professor,
sevriukov.denis@gmail.com
d.sevriukov@kubg.edu.ua

SUMMARY

The article is dedicated to the J.Althusius original theory on the nature of the power, it's foundations, principles of interacting between society and government institutions. Principles of popular sovereignty and rule of law enable political and legal control over the authority to protect the communities. The federalism potentially let preserve sovereign rights under the control of the people. The establishment of power activities parameters and consequent organization of the state structure provides a freedom space free from illegal aggression of power institutions.

Key words : sovereignty, people, federalism, law

Одним з найбільш ґрунтовних полемічних творів на початку XVII століття стала *Politica methodice digesta* німецького кальвініста Йоганна Альтузія. Його текст, заснований на чіткій методології, обстоював принципи народного суверенітету та верховенства права, що мали нормувати соціальні практики через запровадження федеративного устрою, представництва, політико-правового контролю.

Альтузієв балансє між католицьким та імперським універсалізмом, які поступово залишались в минулому та територіальними монархічними державами, що символізували собою майбутнє новочасної континентальної Європи та прагнули увібрати в себе універсалізм перших, локалізувати та репрезентувати його в межах власних закритих централізованих юрисдикцій.

У територіальних монархіях з їх активною регуляторною політикою, ієрархічністю, схильністю до унітарності природно виникала напруга з внутрішніми соціальними просторами, заснованих на множинності, звичаєвих практиках, власних нормотворчих процедурах, правосудді, прагненням зберегти порядки з досягнутим обсягом свобод, привілей, що мають зовнішнє щодо волі верховного авторитета джерело походження.

Ж.Боден – мислитель, з ідеями якого полемізує Альтузієв, використовує середньовічну схему пояснення устрою Всесвіту, яка має вертикальну побудову. Але у француза універсальні начала, тобто джерело загальних норм, їх інтерпретації фактично зосереджені у волі правителя, що зумовлює вторинність правових повноважень інших інституцій.

Методологія Альтузія виходить зі зворотної точки відліку – від найменших до найбільших множин. Альтузієв помістив аристотелівську політичну істоту в асоціації, які з'єднані між собою численними договорами. Об'єднання утворюють народ, який є, за аналогією з давньою органологічною метафорою

(corpus mysticum), «тілом» (corpus symbioticum consociationis universalis).

Держава є частиною цього спільного тіла людей, найбільшою, але не найвагомішою. Ідея контракту служить обґрунтуванню нормативної основи взаємних зобов'язань, стримуючих та збалансовуючих процедур, що забезпечують окремі простори свободи. Сила зобов'язань між численними consociatio походить з трьох заснованих Договорів. Люди укладають договори з Богом, урядом та між собою, створюючи єдине тіло народу.

Потрійний договір, по суті, є Законом, що встановлює підвалини релігійного, соціального, політичного життя, вихідні уявлення про справедливість та загальне благо. Люди організуються в народ, встановлюють параметри владної діяльності. Альтузій обстоює принцип народного суверенітету як одну з фундаментальних засад суспільного життя. Суверенні права належать народу [1].

Договірна природа об'єднань зумовлювала юридичну конструкцію «тіла», в межах якого держава набувала обмежених законом адміністративних повноважень. Обсяг цих повноважень мав бути невеликий. Чим менше влади у тих, хто править, тим безпечнішою та стабільнішою залишається держава [2]. Суверенітет заключений в організованому тілі народу і є органічно властивим симбіотичному життю колективів.

Водночас суверенні права – це все ті ж самі *jura majestatis*. Це означає, що право та критерії його верховенства над урядовцями містяться в народному тілі – об'єднанні об'єднань (consociatio consociationum). Обидва принципи – суверенітет народу та верховенство права уможливають контроль за владою в цілях захисту спільнот. При цьому йдеться саме про спільноти та інституційні форми їх репрезентації. Індивід сам по собі є слугою адміністрації [3], натомість колективні утворення є вищими за урядовців [4].

За посередництва спільнот та в їх межах гарантується реалізація окремих свобод. Це є контраргументом проти боденівських принципових настанов, що підкорюють загальній владі. Адміністрація на всіх рівнях за своєю природою є вторинною та в силу права підзвітна справжньому суверену. Зв'язаність адміністративної влади правом є ключовим питанням суверенності народу.

У свою чергу, проблема права – це питання авторської інтерпретації античної та християнської традиції праворозуміння. Дуалізм природного та позитивного права у Альтузії не передбачає такого помітного розриву як у Бодена. Право природне (в широкому сенсі, так як включає в себе і божественний і природний закони) є сукупністю принципів та вимог, які отримують своє втілення та тлумачення в позитивному праві.

Зв'язок між Богом та його творіннями, як природою, так і світом людей, є очевидним та відкритим для осягнення. Вище право не містить лише накази підкорюватись властям, але й фундаментальні засади взаємодії суспільства та правителів. Позитивне право не може бути секуляризованим актом політичної влади, - воно є похідним інститутом, вбирає в себе вищі імперативи та спирається на них. Відтак, ніхто не є непідвладним позитивному праву, вільним від зв'язуючих його умов. Ні статус, ні право законодавчої ініціативи чи тлумачення не вивищують над правом. Разом з тим постає звична проблема істинності позитивного права. Альтузій відштовхується від постулату *jus naturale* про природну рівність людей.

За таких вихідних умов поділ людей на тих, хто керує і тих, ким керують, який сам є наслідком іншої природної необхідності та є причиною нерівності в колективах, передбачає досягнення консенсусу. По-перше, одні повинні надати обов'язкову згоду іншим на управління. По-друге, владні рішення мають бути схвалені та відповідати положенням базових норм.

Правова матерія характеризується незмінністю трансцендентних норм та конвенційності людських правил. Справедливість правил встановлюється у ході політичного процесу, заснованого на принципах широкого включення всіх зацікавлених представників публічних об'єднань та схвалення або узгодження у разі потреби відповідних нормативних рішень. Тим самим забезпечується легітимация і самих правил, і органів, що їх формують чи застосовують.

Право підкорює всіх людей. Король як виконавець, хоронитель та слуга права перебуває вище за всіх, вище самої країни, якою керує, якщо править згідно верховенства права (*praescriptum legis*). І він же втрачає свій статус, стає приватною особою, якщо зневажає закон. Прірва між найбільш привілейованою особою та соціальним вигнанцем пролягає у його ставленні до права.

Звідси робиться і логічний висновок про природне та законне право народу на опір тиранічним проявам влади. Тиранічне правління або узурпація влади відкриває для спільнот вікно можливостей через реалізацію такого права. Право на супротив є не просто спроможністю вдатись до громадської непокори. Воно насамперед має інституційні форми, що дає можливість загалу як через своїх уповноважених представників, так і разом з ними застосовувати санкції до урядовців, так і відновлювати чи змінювати суспільні порядки.

Вищість праведного правителя є доволі ефемерною з огляду на перешкоди, які були розставлені Альтузієм. Хоча владний суб'єкт «здійснює свою владу шляхом адміністрування, планування, призначення, навчання, заборони, вимог, відволікань» [5], але він не може бути началом соціальних процесів. Його статус виключно функціональний, тобто існує для забезпечення реалізації поставлених перед ним цілей та задач. Носій верховної влади позбавлений сакральності, символічної недоступності, не проектує майбутнє чи перетворює навколишню дійсність. Він не є середньовічним магом та новочасним архітектором.

Правитель не володіє тілом, спроможним поглинати тіла інших чи репрезентувати їх собою. Він сам є частиною тіла, що концентрує в собі вітальну силу, здатну вилікувати себе від інфекції влади. Король, магістрат, одноосібний чи колективний владний суб'єкт поставлений в умови, коли він вимушений мати справу з системою права, що унормовує весь людський універсум. В її основі лежать численні договори, які походять з багатозарової мережі корпоративних груп. Країна, що є consociatio universalis, з'єднується фундаментальним законом, одним з головних положень якого є безумовне право спільнот на самоврядування.

Складові частини consociatio universalis є різномірними корпоративними утвореннями, які мають приватну (природні та професійні об'єднання, засновані на кровних та професійних зв'язках) та публічну (адміністративні, територіальні) природу. Менші об'єднання становлять первинний інтегруючий рівень, з якого виростає конструкція цілісної держави.

Симбіоз різнорівневих об'єднань утверджується на послідовній участі кожного з consociatio в управлінських органах об'єднань наступного рівня. Це з одного боку. А з іншого, вихідним принципом є збереження автономності, власного способу життя та права окремих спільнот. За таких умов органічною формою устрою співдружності є федерація з відповідною організацією представницьких структур.

Федералізм Альтузія є ближчим до конфедеративного принципу з його акцентом на паритетності та відсутності верховності федерального законодавства. Заперечення унітарності потрібно не для того, щоб виправдати світ закритих спільнот, які лише формально залежать від уряду. Однією з базових ідей є розвиток соціальної солідарності як всередині спільнот, так і між їх асоціаціями [6]. Власне солідарність і викликає єдність, яка формується повз владного простору. Її уособленням є народ. Суспільство орієнтоване на взаємну комунікацію речей, послуг та спільних прав. А вже від властей очікують, що вони будуть всіляко сприяти процесу комунікації.

Життя у провінційному німецькому Емдені дало змогу Альтузію застосувати теорію на практиці. Він став одним з очільників протестного руху громади цього портового міста проти аристократичного керівництва провінцією через податкові суперечності. Арешт у 1618 році провінційного лорда за активну участь Альтузія став фінальним акордом тривалого спору між властями провінції та магістратами і мешканцями невеликого міста. Супротив обґрунтовувався посиленням на порушення природного права – права жити автономно та вступати у відносини з іншими утвореннями на основі ясных двосторонніх договорів.

Альтузія як ідейний натхненник відстоював не тільки фінансову самостійність, захист власності, але і свободи іншого роду, в тому числі релігійну віротерпимість. До речі, такі принципи настанови Альтузія не заважали йому вважати, що євреї мусять знаходитись, по суті, в гетто та публічно носити спеціальні позначки на одязі [7]. В цілому, слід відзначити, що розпорошена Священна Римська імперія та сусідні Нідерланди зі своїм федеративним устроєм були сприятливим середовищем для виникнення ідей, подібних до Альтузієвих й відповідних політичних практик.

Місце Альтузія як теоретика в історії західноєвропейських соціальних ідей є неоднозначним. Зокрема, С.Занін не побачив особливого новаторства у теорії Альтузія: «...відсутність новизни у трактуванні природного права повною мірою відбивається в обґрунтуванні вчення про походження суверенної влади: Альтузія реанімує середньовічне вчення, зокрема, воно зустрічається у Марсілія Падуанського, про передачу суверенної влади від народу до державця (так зване *translatio imperii*; Альтузія, XVIII, 10, 56)»... [8, с. 25].

Падуанський та Альтузія близькі у поглядах на корпоративну та автономну організацію комунального життя з відповідним зміщенням центрів прийняття рішень. Інша справа, що Альтузія пропонує більш складну соціальну структуру та організацію, що дозволяє потенційно утримувати суверенні права під контролем народу.

Одним з таких засобів є федералізм. З цього природу дослідник творчості Альтузія Т.Хюгліна вказує на принципові відмінності концепції Альтузія від італійського мислителя: «вибір тих, хто включений та має доступ до політичного процесу, не залежить від випадкових обставин, це чітко визначено за допомогою ґрунтового та всебічного аналізу організованого суспільного життя. І згода як основа для колективного верховенства ради над вищим магістратом не виводиться з припущення про добровільне підпорядкування засновників держави своїм представникам; вона виникає в результаті конституційного процесу, який утворює легітимне врядування як у кожному об'єднанні, так і між ними» [9, с. 142].

Отже, вчення Альтузія орієнтоване на захист автономії спільнот і окремих індивідів як їх членів. Альтузія не є анархістом. Він обстоює сильну державу, але з обмеженою та підконтрольною владою, що є умовою ефективного врядування. Компетенція уряду має включати достатні для виконання поставлених задач повноваження, які, водночас, не дозволять скасовувати самоуправління спільнот, руйнуючи тим самим основу конституційного порядку всієї країни. Німець велику увагу приділяє процедурним обмеженням влади, забезпеченню формальності законності, контролю за відповідністю владних рішень та вчинків нормам вищого порядку. Хоча це свого часу не заважало впливовим дослідникам у контексті його вчення про корпоративний суспільний устрій проводити аналогію з фашистською державою в Італії [10, с. 141].

Нарешті «він був першим, хто поєднав народні права з чіткою концепцією суверенітету, яку Боден сформулював заради інтересів владного центру; і це він першим утвердив абсолютну невідчужуваність суверенітету Народу, відсутність можливості скасувати договір з Правителем, що лежить в його основі та право йому опиратись; провів точну відмінність між договором про правління, який Народ уклав з Правителем та соціальним договором, який створив Народ як такий» [11, с.132]. Вплив ідей Альтузія про суверенітет народу, федералізм, субсидіарність помітний в працях Мілтона, Монтеск'є, Руссо, американських федералістів, комунітаристів ХХ сторіччя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Politica XXXIX. 3. Althusius, Johannes. Politica Methodice Digesta Exemplis Sacris & Profanis Illustrata* [1603/1614], ed. Carl J. Friedrich. Cambridge: Harvard University Press, 1932; repr. New York: Arno Press, 1979.
2. *Ibid.*, *Politica XIX. 8.*
3. *Ibid.*, V.26, XVIII.15, 94. *Politica.*
4. *Ibid.*, XVIII. 94. XIX.4. *Politica.*
5. *Ibid.*, I.13. *Politica.*
6. Хьюеглин Т. Федерализм, субсидиарность и европейская традиция // Казанский федералист. 2002. № 4. – Режим доступу: <http://www.kazanfed.ru/publications/kazanfederalist/n4/stat5/>
7. *Ibid.*, XVIII. 54. *Politica.*
8. Занин С.В. Рождение учения о естественном праве в эпоху Нового времени: Иоанн Альтузий и Гроций // История государства и права. - М.: Юрист, 2013, №14. - С. 24-27.
9. Hueglin, Thomas O. *Early Modern Concepts for a Late Modern World : Althusius On Community and Federalism* Wilfrid Laurier University Press. 1999. – p 142.
10. Carl J. Friedrich, *Johannes Althusius und sein Werk im Rahmen der Entwicklung der Theorie von der Politik*. Berlin: Duncker & Humblot, 1975. - 141f.
11. F.H.Hinsley. *Sovereignty*, Cambridge: Cambridge University Press, 2nd edition,1986. – 268 p.

REFERENCES:

1. *Politica XXXIX. 3. Althusius, Johannes. Politica Methodice Digesta Exemplis Sacris & Profanis Illustrata* [1603/1614], ed. Carl J. Friedrich. Cambridge: Harvard University Press, 1932; repr. New York: Arno Press, 1979.
2. *Ibid.*, *Politica XIX. 8.*
3. *Ibid.*, V.26, XVIII.15, 94.
4. *Ibid.*, XVIII. 94. XIX.4. *Politica.*
5. *Ibid.*, I.13. *Politica.*
6. H'jueglin, T. (2002). *Federalizm, subsidiarnost' i evropejskaja tradicija*. *Kazanskij federalist*, № 4. – Available at: <http://www.kazanfed.ru/publications/kazanfederalist/n4/stat5/>
7. *Ibid.*, XVIII. 54. *Politica.*
8. Zанин, S.V. (2013). *Rozhdenie uchenija o estestvennom prave v jepohu Novogo vremeni: Ioann Al'tuzij i Grocij. Istorija gosudarstva i prava*. Moscow: Jurist, № 14, P. 24-27.

9. Hueglin, T. (1999), Thomas O. Early Modern Concepts for a Late Modern World : Althusius On Community and Federalism Wilfrid Laurier University Press, p. 142.
10. Friedrich, Carl J. (1975). Johannes Althusius und sein Werk im Rahmen der Entwicklung der Theorie von der Politik. Berlin: Duncker & Humblot, 141 f.
11. Hinsley, F.H. (1986). Sovereignty. Cambridge: Cambridge University Press, 2nd edition, 268 p.

Обновлен 10 янв 2017. Создан 08 янв 2017

